

УДК 343.4

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2\(54\)-3518-3526](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-3518-3526)

Шинкарьов Юрій Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0003-1173-7975>

НЕНАВИСТЬ ЯК МОТИВ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. В статті аналізується ненависть як складне етико-правове явище. Констатується достатньо часте використання такого поняття як «ненависть» у сучасних роботах наукового та науково-практичного характеру. Визначається, що світовим товариством ненависть сприймається як негативне явище, пов'язане із нетерпимістю і вчиненням кримінальних правопорушень. Робиться висновок, що як світовим співтовариством, так і в межах нашої держави, докладаються максимальні зусилля до викорінення цього негативного явища. Констатується, що поряд із поняттям «ненависть» у літературі використовуються поняття «нетерпимість», «ворожнеча». Робиться висновок про відсутність єдиного методологічного підходу щодо використання означених понять. Констатується, що ці поняття використовуються або як синоніми, або робиться спроба визначити їх одне через одне. Окреслюється думка учених щодо кола кримінальних правопорушень, що можуть вчинятися з ненависті. Констатується той факт, що різноманітні науковці даний перелік формують виходячи із упередженого ставлення правопорушника проти окремих осіб чи групи осіб, які володіють певними захищеними ознаками. Аналізується різноманітна наукова та науково-практична література, присвячена аналізу правопорушень, що вчиняються у зв'язку з упередженим ставленням до потерпілої особи. Визначається, на жаль, відсутність єдиного термінологічного підходу до розгляду даної проблематики та певне змішування термінів, які використовуються у різноманітних посібниках, що демонструє недостатню їх правову глибину. Описуються пропозиції науковців щодо упорядкування понятійного апарату відповідно до проблематики, що розглядається. Ставиться питання про урозуміння ненависті як мотиву вчинення кримінального правопорушення та тлумачення словосполучення «на ґрунті». Наводиться філософська думка щодо розуміння поняття «ненависть» та її видів. Робляться висновки щодо подальшого використання поняття «ненависть» у кримінальному праві та науці.

Ключові слова: ненависть, нетерпимість, упередження, ворожнеча, ксенофобія, мотив, злочинність.

Shinkarov Yuriy Viktorovich Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Legal Regulation of the Economy at the Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-1173-7975>

HATRED AS A MOTIVE FOR COMMITTING A CRIMINAL OFFENSE

Abstract. The article analyzes hatred as a complex ethical and legal phenomenon. It notes the fairly frequent use of the concept of “hatred” in contemporary scientific and scientific-practical works. It is determined that the global community perceives hatred as a negative phenomenon associated with intolerance and the commission of criminal offenses. It is concluded that both the global community and our state are making every effort to eradicate this negative phenomenon. It is noted that, along with the concept of “hatred,” the concepts of ‘intolerance’ and “enmity” are also used in the literature. It is concluded that there is no single methodological approach to the use of these concepts. It is noted that these concepts are used either as synonyms or in an attempt to define them through each other. The opinion of scholars regarding the range of criminal offenses that can be committed out of hatred is outlined. It is noted that various scholars form this list based on the offender's biased attitude towards individuals or groups of individuals who possess certain protected characteristics. Various scientific and scientific-practical literature devoted to the analysis of offenses committed in connection with prejudice against the victim is analyzed. Unfortunately, there is no single terminological approach to this issue, and there is a certain confusion of terms used in various manuals, which demonstrates their insufficient legal depth. The article describes the proposals of scientists to systematize the conceptual apparatus in accordance with the issues under consideration. The question of understanding hatred as a motive for committing a criminal offense and interpreting the phrase “on the basis of” is raised. A philosophical view on the understanding of the concept of ‘hatred’ and its types is presented. Conclusions are made regarding the further use of the concept of “hatred” in criminal law and science.

Keywords: hatred, intolerance, prejudice, hostility, xenophobia, motive, crime.

Постановка проблеми. Ненависть як явище супроводжувало розвиток людської цивілізації, скоріше за все, з самого моменту її виникнення. І навіть еволюція людства, розвиток гуманістичних ідей, зростання поваги до прав і свобод людини, не змогли повністю викоринити цю рушійну силу кримінальних правопорушень. В літературі зазначається, що «злочини на ґрунті ненависті є злочинами, в основі яких лежать упередження. Такі злочини трапляються скрізь; жодне суспільство не застраховане від наслідків забобонів і нетерпимості. Злочини на ґрунті ненависті посиляють сигнал неприйняття цілим громадам і несуть у собі зерно потенційних конфліктів, оскільки вони можуть зрости як кількісно, так і з огляду на рівень насильства. Якщо це збагнути і вжити рішучих

заходів, циклу насильства може бути покладено край» [1, с.6]. І, якщо з першою частиною цього твердження необхідно безумовно погодитися, то твердження про можливість покладення краю насильству взагалі - видається дещо сумнівним. Скоріше за все, навіть попри всі заходи, що докладаються як світовим співтовариством так і конкретними країнами – викоринити такі правопорушення повністю – скоріше за все, є неможливим. Але однозначно, всі цивілізовані країни повинні докладати максимальних зусиль для протидії такому негативному та соціально неприйнятному явищу як ненависть. При чому, однією із форм протидії такого роду є встановлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушення із мотивів ненависті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням мотивів ненависті, нетерпимості, упередження займалися такі вчені, як: Мулярчук Є., Панькевич В.М., Сокуренько Є., Сухоребра Т.І. - чий наукові роботи і виступили підґрунтям для написання статті.

Мета статті – дослідження ненависті як явища у якості мотиву вчинення кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж описувати сам мотив ненависті необхідно зазначити, що даний мотив як правило не впливає на кваліфікацію кримінальних правопорушень, оскільки він значною мірою не передбачений чинним КК України (окрім, наприклад, ст. 161 КК України, що передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті). Сама по собі ненависть явище достатньо розповсюджене навіть у сучасному толерантному суспільстві. Вона отримує свою кримінально-правову оцінку тільки за умови, коли вона направлена на порушення рівноправності осіб і пов'язана із нетерпимістю. Сучасне законодавство приділяє значну увагу охороні рівноправності осіб, в тому числі і кримінально-правовими засобами. Так, «кримінально-правова охорона рівноправності громадян забезпечується ст. 161 КК України (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), ст. 300 КК України (Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію), стаття 442 КК України (Геноцид) та кваліфікуючими ознаками, що містяться у ч. 2 ст. 110 КК України (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі), п. 14, ч. 2 ст. 115 КК України (Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості), ч. 2 ст. 121 КК України (Умисне тяжке тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості), ч. 2 ст. 122 КК України (Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості), ч. 2 ст. 126 КК України (Побої і мордування, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості),

ч. 2 ст. 127 КК України (Катування, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості), ч. 2 ст. 129 КК України (Погроза вбивством, вчинена з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості)» [2, с. 322-323].

Слід також зазначити, що в літературі при аналізі питань захисту рівноправності осіб учені оперують декількома суміжними поняттями «ненависть», «нетерпимість», «ворожнеча». Здебільшого законодавець при описі мотиву, який кваліфікує діяння, пов'язані із порушенням рівноправності осіб, використовує поняття «нетерпимість». Але в літературі, незважаючи на це, їх достатньо часто іменують «злочинами ненависті» або злочинами з мотивів ненависті. Так, Єлизавета Сокурєнко, характеризуючи предмет дослідження **«Практика розслідування в Україні злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості», проведеного Фондацією правової допомоги** зазначила, що «дослідження мало на меті виявити проблеми застосування органами досудового розслідування статей Кримінального кодексу України, що передбачають покарання за так звані злочини ненависті, а також зрозуміти, які є проблеми в їхній кваліфікації. Зокрема, йдеться про пункт 3 частини 1 статті 67 (“Обставини, які обтяжують покарання”), статтю 161 (“Порушення рівноправності громадян”), а також частину 2 ст. 115 (“Умисне вбивство”), ст. 121 (“Умисне тяжке тілесне ушкодження”), 122 (“Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження”), 126 (“Побої та мордування”), 127 (“Катування”), 129 (“Погроза вбивством”), 300 (“Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію”) та 442 (“Геноцид”)»[3]. Як зазначає авторка, в ЄРДР за період протягом якого проводилося дослідження було зареєстровано 616 проваджень, де у якості мотиву фігурувала ненависть. З них 597 були кваліфіковані за статтею 161 КК України, при чому більш ніж половина із них (62%) була закрита ще на стадії досудового розслідування, а до суду було скеровано лише 4% проваджень [3].

Іноді, спостерігається спроба окреслити правопорушення, що вчиняються, на думку авторів, із мотивів ненависті, через категорію «нетерпимість». Так, у посібнику «Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті» зазначалося, що: «Злочинами на ґрунті ненависті вважають ті злочини, причиною яких стала нетерпимість щодо певних груп у суспільстві. Злочини на ґрунті ненависті мають два складові елементи: - відповідна дія є злочином згідно з Кримінальним кодексом; - злочин був умотивований певним упередженням. За більшість передбачених Кримінальним кодексом злочинів можливо притягати до відповідальності як за злочини, вчинені на ґрунті ненависті. «Мотивація упередженням» означає, що злочинець вибрав мішень злочину через її захищені ознаки. - Такою мішенню може бути людина, група людей або майно, що асоціюються з групою осіб, котрі мають якусь спільну захищену ознаку. - Захищеною ознакою вважається якась базова або основна ознака, спільна для групи осіб, - наприклад, «раса», релігія, етнічна приналежність, мова, сексуальна

орієнтація чи гендерна ідентичність» [1, с. 7]. Інші автори намагаються описати певні правопорушення використовуючи поняття «ненависть» та «нетерпимість» як синоніми, які характеризують один й той самий вид кримінального правопорушення: «Злочини на ґрунті ненависті (ЗГН) є категорією (видом) злочинів, вчинених із мотивів упередження. Насамперед мотив є тим, що відрізняє такі злочини від інших кримінальних правопорушень. Відповідно, ЗГН не є окремим видом злочинів, оскільки це може бути як акт катування, так і вбивство, знищення майна чи будь-який інший кримінальний злочин, якщо такий акт вчинений із відповідним мотивом упередження. Звідси випливає, що терміни «злочин на ґрунті ненависті», «злочин на ґрунті нетерпимості», «з мотивів упередження» або «злочин упередженості» позначають тип злочину, а не одне конкретне правопорушення в межах Кримінального кодексу» [4, с. 19]. При чому далі, автори посібника ще більше ускладнюють розуміння ненависті, вказуючи, що Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДПІЛ) визначає злочини на ґрунті ненависті як кримінальне правопорушення, скоєне з мотивів упередження, зазначаючи, що «У Кримінальному кодексі України (далі — ККУ) поняття «мотиву упередження» описане декількома термінами, що позначають стійке недоброзичливе ставлення до певної групи людей, як-от «розбрат», «ворожнеча» чи «нетерпимість» - таким чином пропонують вже розуміти правопорушення вчинені з мотивів ненависті через вищезазначені поняття, які в даному випадку вже не сприймаються як синоніми [4, с.22].

Слід також зазначити, що у загаданому вище посібнику, як, в принципі, і у багатьох інших, вказується, що правопорушення вчиняються не з мотиву ненависті, а на її ґрунті. Так, зазначається, що «злочини на ґрунті ненависті – це діяння, скоєні з мотивів упередження. Саме такий мотив відрізняє злочини на ґрунті ненависті від інших видів злочинів. При цьому злочин на ґрунті ненависті не є одним конкретним правопорушенням: це можуть бути залякування, погрози, пошкодження майна, напад, вбивство чи будь-яке інше кримінальне правопорушення.

Таким чином, терміном «злочин на ґрунті ненависті» або «злочин з мотивів упередження» позначається радше вид злочину, аніж конкретне правопорушення, передбачене кримінальним кодексом [5, с.20]. Фактично у кримінальних правопорушеннях на ґрунті ненависті мотивами пропонується розуміти «упередження» або «упереджене ставлення».

Виникає запитання, якщо ненависть не є мотивом кримінального правопорушення, то чим вона є? Поставлене питання є достатньо складним. Хоча нічим іншим, окрім мотиву – ненависть здається бути не може. Але знов таки, це питання здебільшого теоретичне, ненависть, незважаючи на її часте вживання у різноманітних джерелах наукового чи науково-практичного характеру, не є категорією передбаченою у багатьох статтях чинного КК України. В будь якому випадку, однозначно необхідно перед майбутніми дослідженнями ставити питання правового розуміння поняття «на ґрунті».

Одночасне використання декількох суміжних понять, які використовуються одночасно, а тим більш визначення одного через інше – однозначно не сприяє правовій одноманітності та стабільності понятійного апарату. Саме тому, в літературі було запропоновано декілька способів усунення проблеми, що існує.

Так, одні вчені зазначали, що «з огляду на отримання України статусу кандидата на вступ до ЄС, на нашу думку, слід терміни: «ворожнеча», «нетерпимість», «розбрат» у відповідних статтях чинного КК України змінити на термін «ненависть» [с2, . 324].

Інші вважають, що «на підвищення ефективності розслідування злочинів ненависті, вважають експерти, може вплинути надання тлумачень у КК України термінів “ненависть” та “нетерпимість”, розширення та формування єдиного (наскрізного) переліку захищених ознак потерпілих, а також конкретизація переліку дій, які розпалюють ворожнечу чи ненависть, принижують національну честь або ображають почуття громадян» [3].

Існує і точка зору, згідно із якої необхідно зберегти у нормах чинного законодавства про кримінальну відповідальність мотив нетерпимості у тому вигляді, який він має зараз і не вводити до змісту чинного КК у якості мотиву «ненависть». Для того, щоб хоч якось наблизитися до вирішення даного питання, необхідно уяснити, що ж являє собою ненависть, чи здатна вона бути мотивом правопорушення і чи повинна вона отримати своє кримінально-правове значення і впливати на кваліфікацію діяння та призначення покарання тощо.

Як зазначалося вище, в праві важко знайти дефініцію ненависті, вона здебільшого визначається через інші поняття.

Спробуємо охарактеризувати категорію «ненависть» виходячи із надбань філософії. В даному випадку слід відмітити дослідження Мулярчука Є., яке виступило чи не єдиним дослідженням у цьому напрямку.

На його думку, «саме слово «ненависть» вказує на заперечення буття іншої людини або істоти. Ми ненавидимо, отже, воліємо не бачити когось поряд із собою, віддалити, екстермінувати його з нашого світу, або відмежуватися самим. Причиною цього несприйняття і бажання небуття іншого є та чи та його об'єктивна властивість, яку ми розуміємо як загрозу для власного фізичного існування або збереження ідентичності й ціннісного порядку власного буття. В її феноменологічній даності ненависть — це змістовне інтенційне переживання, об'єкт якого має негативну цінність, а тому сприймається як такий, що не повинен існувати в спільному з суб'єктом життєвому просторі» [6, с. 99]. Автор також наводить позицію щодо визначення видів ненависті: «проста ненависть (simple hatred), упереджена ненависть (prejudicial hatred), зловмисність або ворожість (malice and spite), відплатна ненависть (retributive hatred) та власне моральна ненависть (moral hatred). Проста ненависть — це антипатія до когось або чогось глибоко неприємного та шкідливого. Набридливих невихованих людей або навіть таких істот, як москити, сприймають як зло в значно ширшому,

ніж моральний, сенсі. Їх уникають через об'єктивні властивості, за які вони не відповідають і з якими нічого не вдієш. Утім, ми морально відповідальні за відразу до іншої людини. Ненависть з упередження — це зазвичай стереотипне сприйняття груп людей за якимись зовнішніми ознаками (етнос, раса, віра, територія) або за способом життя (безхатьки, мігранти, особи нетрадиційної сексуальної орієнтації, політичні опоненти тощо). У ній також морально винний суб'єкт ненависті, адже для його почуття немає об'єктивних підстав. Він ігнорує індивідуальність інших людей, дегуманізує (порівнює когось, приміром, з тваринами) або демонізує їх як уособлення зла (аморальні істоти, вороги Бога). Зловмисність і ворожість скеровані бажанням людини або групи зміцнити власну самооцінку, принижуючи інших. «Ми або вони», «якщо вже нам недобре, то нехай страждає і решта людей». Зазвичай це почуття компенсує страх щодо виявлення власної ницості людини. Ненависник заперечує не лише рівність, але й справедливу конкуренцію, заслуги інших людей та їхній моральний статус. Проте, зазначає Джи, сам ненависник не набуває жодної позитивної якості, яка б підвищувала його статус. Відплатна ненависть є установкою на адекватну оцінку і супротив злим діям іншої людини з метою їх припинення і покарання. Людина не проектує зло на об'єкт свого почуття, не демонізує зло в іншій особі та не принижує її. Але, приміром, жертва насильства усвідомлює власне приниження від заподіяного кривдником зла і вимагає його відповідальності. Відплатна ненависть як «реактивна моральна установка» (reactive moral attitude) спонукає сприймати іншого як осудну особистість, не дошукуючись виправдань у його біографії та інших обставинах. Нарешті, почуттям, яке спрямоване на саме зло, а не на його носія (agent), є моральна ненависть. Не кривдник, а кривда є об'єктом несприйняття. Метою є захист моралі, відновлення її принципів. Можливе страждання порушника моралі сприймають як побічний наслідок того зла, до якого він причетний. Моральна ненависть налаштована перемагати зло, натомість відплатна ненависть націлена на поразку злочинця. Тут, на нашу думку, виявляється справжнє місце для конфлікту абсолютної етики переконання з етикою відповідальності» [6, с.104-105].

Як можна побачити, ненависть є достатньо складною категорією. Її можна характеризувати за допомогою декількох ознак, які, однозначно не є вичерпними і можуть корелюватися в залежності від того чи виділяти їх у правовому або філософському розумінні.

Ненависть у правовому розумінні можна характеризувати декількома ознаками:

1. Вона може розумітися як мотив кримінального правопорушення. Словосполучення «на ґрунті ненависті» виступає видозміненим розумінням мотивації, і сприймається як явище, що існує та обумовлює вчинення діяння.

2. Ненависть є категорією суто теоретичною та спостерігається здебільшого у роботах наукового та науково-практичного характеру і не має власної нормативної дефініції.

3. Ненависть може сприйматися як консолідуюче поняття, що об'єднує в собі групу інших мотивів – нетерпимості, ворожнечі.

4. Ненависть має глибоко негативний емоційний характер і у крайньому власному прояві здатне виступити поштовхом для вчинення кримінального правопорушення.

5. Оскільки ненависть виступає здебільшого категорією морально-етичною, ніж суто правовою і здатна викликати діяння не тільки пов'язані із нетерпимістю до окремих осіб чи категорій осіб (а наприклад, що виникла в результаті особистих неприязних стосунків) – то поширення цього поняття у нормах чинного Кримінального кодексу вимагає подальшої аргументації та обґрунтування.

Література:

1. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України. 2015. <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/7/5/208186.pdf>.
2. Панькевич В.М., Сухоребра Т.І. До питання кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені з мотиву ненависті. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 3. с. 320-325. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/265114/261150>.
3. Сокурченко Є. Розслідування злочинів ненависті: чому понад половину справ закривають – дослідження. ZMINA. 15.06.2021. <https://zmina.info/articles/rozsliduvannya-zlochyniv-nenavysti-chomu-ponad-polovynu-sprav-zakryvayut%CA%B9-doslidzhennya/>
4. Мотив нетерпимості у міжнародних злочинах. Посібник із документування та розслідування. Бондаренко О., Коваль Д., Салахова Я., Угрин Ю., Федорович І., Юрлов М., Київ. 2023. <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2024/05/motyv-neterpymosti-u-mizhnarodnyh-zlochynakh.-posibnyk-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya.pdf>
5. Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті Практичний посібник. <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/1/4/180131.pdf>.
6. Мулярчук Є. Ненависть як моральне почуття за часів війни. Філософська думка, 2022, 3, с. 98-110. <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/issue/view/56>.

References:

1. Rozuminnia poniattia «zlochyny na grunti nenavysti»: Posibnyk dlia Ukrainy. (2015). Understanding the concept of “hate crimes”: A guide for Ukraine. Retrieved from: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/7/5/208186.pdf> [in Ukrainian].
2. Pankevych V.M., Sukhorebra T.I. Do pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti za pravoporushennia, vchyneni z motyvu nenavysti.». (2022). [On the issue of criminal liability for offenses committed on the basis of hatred]. *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznnavstvo- Electronic scientific publication “Analytical and Comparative Law.”*3, 320-325. Retrieved from: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/265114/261150> [in Ukrainian].
3. Sokurenko Ye. Rozsliduvannya zlochyniv nenavysti: chomu ponad polovynu sprav zakryvayut – doslidzhennia. (2021). [Investigation of hate crimes: why more than half of cases are closed – research]. ZMINA. Retrieved from: <https://zmina.info/articles/rozsliduvannya-zlochyniv-nenavysti-chomu-ponad-polovynu-sprav-zakryvayut%CA%B9-doslidzhennya/> [in Ukrainian].
4. Bondarenko O., Koval D., Salakhova Ya., Uhryn Yu., Fedorovych I., Yurlov M. Motyv neterpymosti u mizhnarodnykh zlochynakh. posibnyk iz dokumentuvannya ta rozsliduvannya. (2023). [The motive of intolerance in international crimes. A guide to documentation and investigation].

Retrieved from: <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2024/05/motyv-neterpymosti-u-mizhnarodnyh-zlochynah.-posibnyk-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya.pdf> [in Ukrainian].

5. Muliarchuk Ye. Nenavyst yak moralne pochuttia za chasiv viiny. (2022). [Hatred as a moral feeling during wartime]. *Filosofska dumka - Philosophical thought*, 3, 98-110. Retrieved from: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/issue/view/56> [in Ukrainian].

